

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.282

Dimarts, 7 de juny del 2016

SUMARI

- 1 Eugeni S. Reig ► El valencià de sempre: eixir la Mare de Déu (a algú)
- 2 Neus Nogué Serrano ► La segona persona del singular genèrica
- 3 Antoni Llull Martí ► Amagar, escondir, celar
- 4 Albert Pla Nualart ► No privem del dret d'agafar el toro per les banyes
- 5 Rubricatus 2.0 ► Empru o erm?
- 6 Pau Vidal ► Comunitat de paisans
- 7 Enllaços

InfoMigjorn és un butlletí que distribueix missatges informatius relacionats amb la llengua catalana. Es publica dues vegades per setmana, dimarts i divendres. Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots. Edició: Isabel Casadevall.

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php>. Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat.   @InfoMigjorn

1 El valencià de sempre: eixir la Mare de Déu (a algú)

Eugeni S. Reig

El valencià de sempre (Alzira: Bromera, 2015), pàg. 256

eixir la Mare de Déu (a algú)

Tindre una sort inesperada, tindre molta sort. –*¿Com pot ser que a ton pare, quan es va acabar la guerra, no li passara res, tan esquerranot i revolucionari com era? / –Perquè tenia un cosí prim que era bisbe i que el volia molt i li ho va arreglar tot molt ben arregladet. / –Caram, ¡li va eixir la Mare de Déu! / –Ja ho crec. I això que era de la FAI.*

En la novel·la *Temps de batuda* d'Enric Valor trobem:

–No hi ha dubte que, amb el mas de l'Almussai, ens ha eixit la Mare de Déu al camí. Ben conreat, crec que pot donar molt i ens pot endolcir bastant la nostra vida.

Aquesta expressió és d'us habitual en el parlar d'Alcoi.

En valencià també es diu: eixir el sol a mitjanit

La llengua estàndard sol emprar: tenir el sant de cara

En castellà es diu: *tener buena estrella*

2 La segona persona del singular genèrica

Neus Nogué Serrano

Lliure i Millor, 22/05/2016

<http://lliureimillor.cat/2016/05/22/segona-persona-singular-generica-neus-nogue/>

La segona persona del singular és la categoria gramatical que, en totes les seves manifestacions formals (morfemes verbals, pronoms àtons i pronoms tòpics —incloent-hi els possessius—, exemples 1-4), ens permet referir-nos al destinatari directe d'un enunciat en un context informal (rols activats) o d'igualtat entre participants (estatus). (En altres contextos, en català optem pel [tractament de vós](#), el [tractament de vostè](#) o altres estratègies de cortesia.)

(1) ¿Tens un llapis?

(2) T'he portat un llapis

(3) Agafa-ho **tu**, sisplau

(4) Aquest llapis és **teu**

És una categoria díctica de persona que constitueix, juntament amb el plural corresponent i la primera persona, un universal lingüístic: totes les llengües del món tenen les categories gramaticals de primera i persona.

Però la segona persona del singular també pot aparèixer en enunciats en què no tingui com a referent el destinatari directe. És l'ús que se sol anomenar *segona persona del singular genèrica* o *ús genèric de la segona persona del singular*. Vegem-ne uns exemples:

(5) **Tu vas** tranquil·lament a l'autobús i, si no **vigiles** una mica, tard o d'hora t'acabaran fotent la cartera

(6) [*una directora de cinema, en una entrevista*] Quan **vas** a festivals **veus** meravelles!

Els dos exemples anteriors, en primer lloc, permeten comprovar que aquest ús de la segona persona del singular no el trobem només en subjectes, sinó també en verbs i en altres funcions sintàctiques. I en segon lloc, permeten distingir-hi dues funcions bàsiques, que es poden manifestar d'una manera més o menys prominent, segons els casos. D'una banda, la funció de referir-se a un col·lectiu equivalent a *tothom* (el quantificador universal). És la funció predominant a l'exemple (5). D'altra banda, la funció de referir-se a un jo encobert. És la funció predominant a l'exemple (6). La informació contextual que tenim i el significat dels enunciats és el que permet interpretar la segona persona del singular amb un significat més o menys acostat a cadascuna d'aquestes dues funcions.

Però, ¿com es bloqueja la interpretació prototípica de la segona persona del singular, que li assignaria el destinatari directe com a referent? Hi ha diversos tipus de condicions sintàctiques i semàntiques que afavoreixen aquest bloqueig, entre les quals es poden destacar les següents: l'aspecte imperfectiu del verb (7), els verbs modals (8), les subordinades condicionals o temporals (9, i també 7), i altres adjunts oracionals (10-11).

(7) [*Pep Guardiola, parlant del futbolista italià Roberto Baggio*] A mi m'agradava com jugava, però realment, quan el **veus** de prop, és una cosa excepcional

- (8) [*carta a un fill que era fora, durant els Jocs Olímpics de Barcelona*] A la Diagonal han inaugurat l'hotel "Juan Carlos I", on hi ha tot el que avui **pots** demanar a un hotel
- (9) **Si pugues** dalt del turó **veus** Mallorca
- (10) Aquí aquests llibres els **has** de buscar en botigues especialitzades
- (11) Llegint Pla t'adones que no hem de capficar-nos per si tenim una llengua que funciona o no

Aquestes característiques contribueixen a establir un àmbit que no està vinculat a la situació d'enunciació ni, per tant, al centre díctic per defecte. D'aquesta manera, es fa més fàcil activar una interpretació alternativa per a la segona persona del singular.

D'altra banda, aquesta estructura es diferencia d'altres estratègies generalitzadores o encobridores del jo per diversos matisos. Vegem un parell de contrastos.

1. La segona persona del singular genèrica es distingeix de l'ús, també generalitzador, del pronom *un -a* pel fet que pot mantenir una certa referència, atenuada, al destinatari directe, d'acord amb el seu significat prototípic. Als enunciats de (12-13) sembla més fàcil incloure-hi el destinatari directe que als exemples (14-15), que en canvi també conserven una referència atenuada a l'enunciador.

(12) A Mèxic **pots gaudir** d'un clima envejable

(13) [*una directora de cinema*] Quan **fas** televisió, amb un gest mínim ja n'hi ha prou

(14) A Mèxic **un pot gaudir** d'un clima envejable

(15) [*una directora de cinema*] Quan **un(a)** televisió, amb un gest mínim ja n'hi ha prou

Es tracta d'una possibilitat que no sembla que es doni en totes les ocurrències d'aquest ús de la segona persona. No ens resulta estrany imaginar una dona embarassada dient a un home alguna cosa així com:

(16) És que quan **estàs** embarassada **t'has** de cuidar, tu!

2. La segona persona del singular genèrica es distingeix de la tercera persona del plural també genèrica tant pel valor semàntic que adopta com pel tipus de referent que pot tenir: mentre que la segona persona del singular, com

ja he dit, adopta un valor de quantificador universal (*tothom*) i pot incloure, poc o molt, l'enunciador i el destinatari directe, la tercera persona del plural adopta un valor existencial (*algú*) i no inclou cap participant en la comunicació. Els exemples (17-18) ho il·lustren, i sobretot es pot acabar de veure clar intentant intercanviar els dos usos: no funciona (amb el mateix significat, s'entén; ho indico amb el símbol #).

(17) A Mèxic **pots gaudir** d'un clima envejable

(17') # A Mèxic **poden gaudir** d'un clima envejable

(18) A Anglaterra **condueixen** per l'esquerra

(18') # A Anglaterra **condueixes** per l'esquerra

Notes

1. La segona persona del singular és l'estratègia generalitzadora més freqüent en els contextos col·loquials (en contextos més formals és més freqüent la construcció pronominal de subjecte inespecífic, la que trobem en exemples com "aquí sempre **es** parla de política", amb el pronom *es*).
2. Anderson i Keenan (1985) constaten l'existència d'aquest ús impersonal de la segona persona del singular en moltes llengües del món; Kitagawa i Lehrer (1990) el restringeixen, però, a llengües que tenen un paradigma pronominal reduït, la qual cosa explica que no es trobi en llengües com el japonès i el coreà.
3. Jo Rubba (1996) explica els diversos àmbits que permeten activar la interpretació genèrica de la segona persona del singular a partir de la teoria dels espais mentals (Sweetser i Fauconnier 1996), dins el marc teòric de la lingüística cognitiva. Així, considera que condicions sintàctiques i semàntiques com les que hem vist actuen com a *constructors d'espais* (*space builders*).
4. Les principals referències que he consultat sobre aquesta qüestió són: Bartra (2002), Hernanz (1990) i Jensen (2002). Les trobareu completes a l'apartat 6.1.2 i a la bibliografia del llibre [La dixi de persona en català](#) i de [la meva tesi doctoral](#), juntament amb una explicació una mica més detallada sobre aquesta qüestió. També hi trobareu les referències corresponents a les notes 2 i 3.

3 Amagar, escondir, celar

Antoni Lluïa Martí

Prenint el demble a les paraules. Defensa de la llengua, etimologia, història, curiositats (Palma: Documenta Balear, 2009)

Un verb molt interessant, existent només en les llengües romàniques de la Península Ibèrica i en occità, d'origen misteriós i diversitat de significacions és *amagar*. L'eminentíssim lingüista Joan Coromines opina que possiblement prové d'una llengua prellatina desapareguda amb la romanització. La notable diferència de significats que té aquest mot en català i en castellà ha fet que alguns investigadors hagin pensat en una coincidència de forma de dos elements d'origen distint, però hi ha estimables raons per creure que es tracta del mateix mot. El seu principal significat en la nostra llengua, el de 'ocultar', no es troba en castellà, però en altres poden coincidir o acostar-se molt. Recordem que en aqueixa llengua s'usa sobre tot amb el sentit de 'mostrar, enganyosament, intenció de fer alguna cosa' (de vegades en perjudici d'altri), com, en llenguatge militar, 'fer una maniobra com a per a atacar sens tenir-ne la intenció' (pensem que també nosaltres usam *amagar* per 'dissimular', 'no deixar veure les pròpies intencions'). En castellà s'usa a més el seu derivat *amago* per 'senyal o indicatiu de què està a punt de produir-se alguna cosa, com en l'expressió *amago de incendi*, que es refereix al començament, o aparença de començament, d'un incendi que s'ha extingit o ha pogut esser aturat abans de fer-se gros. A Aragó, *amagar* s'usa amb un sentit semblant al nostre per expressar la idea de tirar-se, qualcú, en terra per no esser vist, i en portuguès *amagar-se* és ajeure's, per exemple al llit, acció que, òbviament, no té res a veure amb ocultar-se amb el sentit amb què sol esser usada aquesta paraula.

Un sinònim poc usat d'*amagar*, en la nostra llengua, és *escondir*, forma mig sàvia, d'ús quasi exclusivament literari. En castellà, en canvi, el seu germà *esconder* és el que ha agafat més força, i el que més coincideix, en significació, amb el nostre *amagar*. Procedeixen, un i altre, del llatí *abscondere*. *Celar* és un mot molt antic que significa 'encobrir, amagar, tenir en secret'. Del llatí *celare*. Fou molt usat, en català i en castellà, el seu derivat *celada*, per 'obra de fortificació dissimulada', i per designar la peça d'armadura que cobria el cap. Al terme d'Artà hi ha la *Font Celada*, i molta gent es creu que és salada, però el que realment significa és 'amagada', com també deu ocórrer amb el *Pou Celat* que hi ha dins el terme de Porreres.

4 No privem del dret a agafar el toro per les banyes

Albert Pla Nualart

Ara, 02/06/2016

http://www.ara.cat/societat/No-privem-agafar-toro-banyes_0_1588041216.html

Fa sis mesos, en l'article "'Immigrant' i 'migrant', precisió i correcció política" (29-1-16) vaig citar la resposta de Javier Marías a un lector que, molt ofès, l'havia instat a retirar el mot *discapacitat* del seu vocabulari per passar a dir-ne *diversitat funcional*. Deia Marías, amb més raó que un sant, "que a un escriptor no se li pot demanar que renunciï a la riquesa i precisió de la seva llengua". I hi afegia una reflexió que em sembla clau en aquest tipus de polèmiques: hi ha significats que acaben sempre tacant el seu significat, i no és pas canviant de paraula que el problema es resol sinó canviant la mentalitat social que fa que el concepte que aquell mot vehicula generi rebuig.

Però el pitjor, en aquest cas, és que es canvia una paraula que s'entén per una que dissimula o amaga el problema. És com si, en lloc de *cec*, diguéssim *fi d'orella*, amb l'excusa que un cec afina més altres sentits per compensar la ceguesa. Com a estratègia, respon a l'obsessió de positivitzar-ho tot, com si la millor manera de superar un problema fos ignorar-lo en lloc d'admetre'l i de fer que es tingui en compte.

La persona que té una discapacitat la seguirà tenint per molt que en diguem diversitat funcional. Si jo tinc una discapacitat –i tots en tenim d'un tipus o altre (si bé és innegable que algunes creen problemes incomparablement més greus)–, m'interessa que se sàpiga i que no se'm jutgi i se m'exigeixi com si no la tingués. És sobre aquesta base que he de lluitar perquè tenir-la no em discrimini en cap sentit.

Per recórrer a eufemismes ambigus o gairebé ridículs ("No diguis *sord* digues *persona amb sordesa*") es dóna sovint l'excusa que són els mateixos col·lectius d'afectats els que els reivindiquen. En aquest cas, i en d'altres, no és així: una part substancial del col·lectiu vol que es parli de discapacitat i no renuncia a lluitar perquè la paraula deixi de ser pejorativa. Hi té tot el dret.

Abusar de la correcció política

Dit això, és innegable que la càrrega estigmatitzadora que pot arribar a tenir una paraula, fins i tot quan inicialment era neutra i adequada, fa sempre legítim que un col·lectiu reivindiqui canviar-la per una altra. Però la correcció política cau en

l'excés quan, en la fase inicial i encara revertible d'aquest procés, ja difon i gairebé imposa un eufemisme tan exagerat i artificiosos que el mateix col·lectiu s'hi sent incòmode. Hauria de ser sempre el col·lectiu d'afectats qui decidís si tira la tovallola o agafa el toro per les banyes.

El drama de la correcció política és que de seguida esdevé una pandèmia. Qui hi planta cara, per bé que ho argumenti, sempre semblarà menys progrés, menys obert, menys tolerant. Espero que algun dia ens traguem aquests complexos i comencem a entendre, per exemple, que moltes dones se senten ridiculitzades i tractades amb condescendència quan reben cartes plenes de desdoblaments innecessaris i barres en diagonal.

També els polítics haurien de començar a agafar el toro per les banyes en lloc d'intentar sempre quedar bé amb tothom. Seria una alenada d'aire fresc que gossessin tenir un criteri propi, corrent el risc de ser acusats d'incorrecció política, i no incorreguessin en equidistàncies tan confuses, en els seus missatges institucionals, com ara anar alternant *discapacitat* i *diversitat funcional*.

5 Empriu o erm?

Blog *Rubricatus 2.0*, 02/06/2016

<http://blogs.cpnl.cat/rubricatus/empriu-o-erm/>

Aquests dies d'esclat de la primavera som molts els que hem sortit de la ciutat i resseguint un mapa per fer una excursió hi hem trobat la paraula **empriu**. N'hi ha molts d'emprus repartits pel territori i abracen torrents, rius, pasturatges, terres... Però, què és un empriu?

Empriu és el dret a fer ús d'alguna cosa propietat d'una altra persona i, amb referència a la terra, el dret d'aprofitament comunal de certs béns rústics, en general pastures, boscos i aigües, que tenen els veïns d'un poble o comunitat rural. Una bona manera, doncs, de gestionar els recursos perquè se'n beneficiï tothom.

Si en busquem la traducció al castellà, per exemple, hi trobem *tierra del común* o *baldío*; un doble significat que ens diu molt sobre la visió d'aquests espais col·lectius, ser profitosos per a tots o ser **erms**, terres estèrils o improductives, tot depenent que siguin més o menys bones terres i de l'esforç que s'hi posi. És clar, allò públic s'ha de cuidar!

Això ens ballava pel cap aquests dies que hi ha hagut a Barcelona enfrontaments entre mossos i manifestants al voltant de la desocupació d'un espai ocupat a Gràcia, el Banc Expropiat. A la ciutat, paradigma de la privatització de l'espai (ni tan sols les voreres són de tots perquè estan plenes de terrasses privades) costa molt aconseguir empius. Què és més important, els diners que val un espai erm o el guany col·lectiu que genera un empiu?

Amb aquest d'avui, comencem un seguit d'apunts per *recuperar* paraules. Algunes no les coneixerem, però d'altres segur que sí i de sobte direm: que fa temps que no sentia que ningú deia **menester** o **prendre mal!**

6 Comunitat de paisans

Pau Vidal

VilaWeb, 30/05/2016

<http://www.vilaweb.cat/noticies/comunitat-de-paisans/>

El mateix dia que Societat Civil Catalana ha fet un pas més en la seva línia manolimpista (demanar als ajuntaments que retirin les estelades) es compleixen dos mesos d'una magnífica ocurrència del seu braç parlamentari, Ciudatans (esplèndida metàtesi del pepaire Rafael Hernando, que confirma que el català és una llengua feta per complicar-te la vida). Es tractava d'una proposició de llei per evitar que la Generalitat, quan malbarata els nostres calers amb l'Acció Exterior, faci servir el terme 'país' per referir-se a Catalunya. Segons ells, aquest terme s'associa a 'un estat que té capacitat per a actuar com a subjecte polític sobirà l'exterior'. A més de la vis còmica, cal reconèixer que els Ciudatans mantenen una coherència ideològica envejable.

M'ha sobtat molt això d'estat que pot actuar 'com a subjecte polític sobirà' perquè a casa meu un país sovint és una cosa molt més xicarrona, territorialment quasi insignificant. De nanos ens duïen de vacances a la Conca de Barberà perquè 'és un país molt tranquil', però mon germà aviat es va desmarcar i pujava al Pallars perquè li agraden més 'els països de muntanya'. Al meu entorn l'expressió 'quin país més ben parit' és perfectament habitual per referir-se a una zona, generalment allunyada de la pròpia, de dimensions fins i tot inferiors a la comarca. N'hi ha que els sona estrany, però després se'n van de vacances a Itàlia i els fa molta gràcia descobrir que *paese* designa dues realitats tan dife-

rents com 'país' i 'poble' (en el sentit urbanístic). I fins ara a ningú se li ha acudit prohibir la segona (i això que de personatges polítics pintorescos allà no n'han faltat mai). No és balder fixar-se que entre els ibèrics, en canvi, aquesta associació es produeix precisament amb el segon dels termes: el 'poble' és alhora la vila i el conjunt dels habitants, tal vegada perquè en terres de domini borbònic els morts de gana no hem merescut mai gaire més que la consideració de plebs o populatxo.

'País' deriva de 'pagès', i en última instància de *pagus*, 'camp' (teniu present un veïnat de nom estrany, el Pago, que es travessa per la carretera de Vilafranca, just després de l'Ordal? Doncs ve d'aquí). Alguna cosa em diu que els Ciudatans, faltant al seu bilingüisme equilibrístic, només consulten el diccionari de la RAE (cosa, d'altra banda, comuna a molts patriotes. Dels nostres, vull dir. Us heu fixat a les cartes al director de can Godó, que sovint, fent ús d'aquest recurs tan suat de començar amb la definició d'un mot determinat, el denunciava catalanoescrivent copia l'entrada del María Moliner?). Però resulta que el 'diccionariodondeloshaya' es queda a mig camí etimològic i assegura que el mot prové del francès *pays*. Cosa que és certa, però només a mitges, perquè n'amaga l'origen rural. 'Molt millor un referent tan prestigiós com el gavatx, que d'aquestes coses en saben', devien pensar en redactar l'entrada. Llàstima que la llengua francesa conservi ben viu el mot *paysan* amb la seva enorme càrrega despectiva (tot i que els veïns, famosos pel seu poliglòtisme, segurament ho ignoren i el tradueixen per *paisano*, que en la cosmovisió sergioràmica del món, aquella que celebra un triomf futbolístic amb quatre manoletines, no té pas connotacions negatives. Al contrari).

No sé si s'ha entès la giragonsa. És l'etimologia, que em perd. Ho torno a provar: si els Ciudatans sabessin que 'país' ve de 'pagès' segurament no haurien presentat aquella proposició, ans al contrari. Seria molt més coherent amb la consideració d'aldeans envers els qui parlem llengües de força i paller. Res de més eficaç per ridiculitzar-nos davant dels europeus que presentar Catalunya com 'le pays Catalan', que per a monsieur Hollande i companyia és pràcticament sinònim de reducte apatxe i botiga d'àrea de servei. Però res. L'hispanocentrisme està convençut que el món comença i s'acaba allà on arriben els dominis del DRAE.

No som ni serem un estat, això ja ens ho han deixat clar. De nació tampoc en podem parlar. Ara també ens desposseeixen de la condició de país. Com que la correcció política els impedeix recuperar (de moment) el bell concepte de 'regió', tot indica que, si d'ells depengués, aviat ens afegiríem a la via valencia-

na, que també fou despullada del 'País' (i ja no diguem del 'regne', encara més controvertit) per assumir orgullosament l'etiqueta de 'comunitat'. Com els veïns de la meua escala.

7 Enllaços

- ▶ Rudolf Ortega, [“El mite de la fidelitat a la llengua”](#) (*El País*, 15/05/2016). La supervivència del català fins avui no es pot explicar solament a través del vincle afectiu
- ▶ [“Raons a favor del català com a llengua comuna en una societat cohesionada”](#) (*VilaWeb*, 28/05/2016). Miquel Gil presenta el seu llibre *L'elefant lingüístic. Siguem un sol poble* (BonPort)
- ▶ Manuel S. Jardí, [“Acadèmies de destrucció massiva”](#) (*La Veu del País Valencià*, 30/05/2016)
- ▶ Sergi Núñez de Arenas, [“Nicolau-Primitiu també firmaria”](#) (*Levante-EMV*, 02/06/2016)
- ▶ Alexandre Ordaz, [“Un repte ambiciós i positiu”](#) (*Levante-EMV*, 02/06/2016)
- ▶ Bernat Joan i Marí, [“Disponibilitat lingüística”](#) (*dBalears*, 01/06/2016)
- ▶ Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, [Matinals de llengua](#) (27/05/2016)